

BOLALARDA BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA TRIZ (IMEN) USULLARI HAQIDA ILMIY QARASHLAR.

Qo'qon universiteti
Ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
Eraliyeva Zamira Rasuljonovna
zamirahoneraliyeva22@gmail.com

Annotatsiya

Maqola katta maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullarining qo'llanilishiga bag'ishlangan. Maqolada TRIZ metodologiyasining maktabgacha ta'lim tizimidagi ahamiyati, uning pedagogik modellar asosida qo'llanilishi va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga qo'shadigan hissasi yoritiladi. TRIZ (IMEN) usullaridan foydalangan holda katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik metodologiyasi ishlab chiqilgan va turli metodlardan foydalanilgan holda tadqiqot olib borilgan. Shuningdek, maqolada TRIZ metodologiyasining asosiy tamoyillari, ularning maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ahamiyati va amaliy qo'llash usullari keng yoritilgan. Maqolada O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlar, xususan, O'zbekiston ta'lim tizimida TRIZ texnologiyalarining joriy etilishi bo'yicha olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari va tajribalar haqida ma'lumot beriladi. Maqola pedagoglar, tadqiqotchilar va ta'lim sohasi mutaxassisleri uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: TRIZ (IMEN), tadqiqot, innovatsion metod, innovatsion yondashuv, psixologik xususiyat, ta'lim tizimi.

Abstract

The article is devoted to the application of TRIZ (Theory of Inventive Problem Solving) methods in the process of developing artistic thinking of older preschool children. The article highlights the importance of the TRIZ methodology in the preschool education system, its application based on pedagogical models and its contribution to the development of creative thinking. A pedagogical methodology for the development of artistic thinking in older preschool children using TRIZ (IMEN) methods has been developed and research has been conducted using various methods. The article also broadly covers the basic principles of the TRIZ methodology, their significance for preschool children and methods of practical application. The article provides information on innovative approaches in the preschool education system in Uzbekistan, in particular, on the research and experiments being conducted on the introduction of TRIZ technologies in the education system of Uzbekistan. The article is intended for educators, researchers and specialists in the field of education.

Keywords: *TRIZ, research, innovative method, innovative approach, psychological characteristic, educational system.*

Абстрактный

Статья посвящена применению методов ТРИЗ (теории решения изобретательских задач) в процессе развития художественного мышления детей старшего дошкольного возраста. В статье подчеркивается значение методологии ТРИЗ в системе дошкольного образования, ее применение на основе педагогических моделей, а также ее вклад в развитие творческого мышления. Разработана педагогическая методика развития художественного мышления у детей старшего дошкольного возраста с использованием методов ТРИЗ (ИМЭН) и проведены исследования с использованием различных методов. В статье также подробно рассматриваются основные принципы методологии ТРИЗ, их значение для детей дошкольного возраста и методы практического применения. В статье представлена информация об инновационных подходах в системе дошкольного образования Узбекистана, в частности, исследованиях и экспериментах по внедрению технологий ТРИЗ в узбекскую систему образования. Статья предназначена для педагогов, исследователей и специалистов в сфере образования.

Ключевые слова: *ТРИЗ, исследование, инновационный метод, инновационный подход, психологическая характеристика, образовательная система.*

Kirish. Badiiy tafakkur inson ijodiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshda bu jarayonni qo'llab-quvvatlash kelajakdagi ta'lim jarayoni uchun muhim asos yaratadi. Badiiy tafakkurning rivojlanishi bolaning tasavvur dunyosini kengaytirish, muammolarni ijodiy hal qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. TRIZ (IMEN) usuli muammolarni hal qilishning innovatsion yondashuvi bo'lib, u ijodiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullaridan foydalanish masalasi tarixiy manbalarda keng yoritilmagan. TRIZ dastlab texnik muammolarni hal qilish uchun yaratilgan bo'lib, uning ta'lim sohasida qo'llanilishi keyingi yillarda rivojlanmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Masalan, "Umumiy pedagogika" darsligida maktabgacha ta'lim pedagogikasi bolalarni intellektual, ma'naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan kamolotga yetkazish masalalarini o'rganishi qayd etilgan. Shuningdek, pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlar, jumladan, ijodiy tafakkurni

rivojlantirish usullari muhim o'rin tutadi.¹ Biroq, an'anaviy manbalarda TRIZ usullarining maktabgacha ta'limda qo'llanilishi haqida maxsus ma'lumotlar mavjud emas. Bu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlar asosan so'nggi yillarda rivojlanmoqda va zamonaviy pedagogik izlanishlar doirasida o'rganilmoqda. O'zbekiston Respublikasida katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullaridan foydalanishga qiziqish ortib bormoqda.

TRIZ dastlab texnik muammolarni hal qilish uchun yaratilgan bo'lsa-da, uning ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan tamoyillari maktabgacha ta'limda ham muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda.² Masalan, Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi Usmanova Saodat Erkinovna tomonidan chop etilgan maqolada TRIZ texnologiyasining maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishdagi roli haqida so'z yuritiladi. Maqolada TRIZ usullaridan foydalanish bolalarning tasavvurini, fantaziyasini va ijodini rivojlantirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Shuningdek, TRIZ vositalari maktabgacha ta'limning barcha yo'nalishlarida va faoliyat turlarida qo'llanilishi mumkinligi qayd etilgan.³

Bundan tashqari, Buxoro davlat universiteti tomonidan chop etilgan "Maktabgacha ta'limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish" nomli maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish modellari, shu jumladan, ularning ijtimoiy kompetentsiyasini rivojlantirish tamoyillari haqida ma'lumot beriladi. Ushbu maqolada pedagogik jarayonlarni loyihalashda bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish muhimligi ta'kidlanadi.⁴ Shuningdek, "Maktabgacha ta'lim muassasasida metodik ishlar" nomli darslikda maktabgacha ta'limning asosiy masalalari, jumladan, pedagogik jarayonlarni rejalashtirish va amalga oshirishda innovatsion yondashuvlar haqida so'z yuritiladi. Ushbu darslikda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida metodik ishlarni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.⁵ Umuman olganda, O'zbekistonda TRIZ usullarini maktabgacha ta'limda qo'llash orqali bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar va amaliyotlar mavjud. Bu usullar bolalarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda.

Maftuna G'aniyevaning "Boshlang'ich sinf darslarida TRIZ (ixtirochi masalalarni hal qilish nazariyasi) dasturini qo'llashning samarali usullari" (2021) nomli maqolasida TRIZ texnologiyalarining boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati ta'kidlangan. Muallif TRIZ usullarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish

¹ edu.utu-ranch.uz

² nauchniyimpuls.ru+1uniwork.buxdu.uz+1

³ nauchniyimpuls.ru

⁴ portal.guldu.uz+1uniwork.buxdu.uz+1

⁵ nauchniyimpuls.ru+2renessans-edu.uz+2uniwork.buxdu.uz+2

mumkinligini qayd etadi. Shuningdek, maqolada TRIZ metodikasining boshlang'ich sinf darslarida qo'llanilishi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishga, kelajakda ularni ixtirochi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Muallif, shuningdek, TRIZ texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy tasavvuri, dialektik fikrlashi va kognitiv faoliyatini rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Maqolada TRIZ metodikasining boshlang'ich sinf darslarida qo'llanilishi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishga, kelajakda ularni ixtirochi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Umuman olganda, maqolada TRIZ texnologiyalarining boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Muallif TRIZ usullarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish mumkinligini qayd etadi. [6]

Raxima Mavlyanovaning "Umumiy pedagogika" asarida TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) va badiiy tafakkur haqida bevosita ma'lumotlar keltirilmagan. Biroq, ushbu asarda pedagogikaning umumiy asoslari, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar va ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida so'z yuritiladi. Muallif ta'lim jarayonida innovatsion dunyoqarashni rivojlantirish, o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini shakllantirishning ahamiyatini ta'kidlaydi. [8]

Shuningdek, Mavlyanova va Raxmankulovanning "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya" asarida ham innovatsion pedagogik yondashuvlar, jumladan, ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan. Ushbu asarda boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirish masalalari yoritilgan. Umuman olganda, mazkur adabiyotlarda TRIZ va badiiy tafakkur haqida to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlar keltirilmagan bo'lsa-da, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va ta'limda innovatsion yondashuvlar qo'llashning ahamiyati keng yoritilgan. [7] Yana bu asarda TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) va badiiy tafakkur haqida bevosita ma'lumotlar keltirilmagan. Biroq, ushbu asarda boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik yondashuvlar, integratsiya jarayonlari va ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida so'z yuritiladi. Mualliflar ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undash va integratsiyalashgan ta'lim dasturlarini joriy etishning ahamiyatini ta'kidlaydilar.⁶

Shuningdek, asarda o'quv jarayonida integratsiya va innovatsiyalarning o'rni, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Bu yondashuvlar o'quvchilarning mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, mazkur

⁶ azkurs.org+1renessans-edu.uz+1

adabiyotda TRIZ va badiiy tafakkur haqida to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlar keltirilmagan bo'lsa-da, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va ta'limda innovatsion yondashuvlar qo'llashning ahamiyati keng yoritilgan.

Ernazarova G. O., Yakubova M. Y., va Oblaqulov Sh. D. tomonidan yozilgan "Kreativ pedagogika asoslari" (2022) o'quv qo'llanmasida TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) texnologiyalarining ta'lim jarayonida qo'llanilishi va uning ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan. Mualliflar TRIZ texnologiyalarining o'quvchilarda kreativ fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishdagi rolini ta'kidlab, ushbu yondashuvning ta'lim jarayonidagi samaradorligini yoritganlar.⁷ Shuningdek, qo'llanmada kreativ pedagogikaning nazariy asoslari, innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishdagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Mualliflar ijodiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarning muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirishga, mustaqil fikrlashni rivojlantirishga va ta'lim jarayonini yanada qiziqarli qilishga xizmat qilishini ta'kidlaydilar.⁸ Umuman olganda, ushbu o'quv qo'llanma ta'limda kreativlikni oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar, jumladan, TRIZ texnologiyalarining ahamiyati va ularni amaliyotda qo'llash usullari haqida batafsil ma'lumot beradi. [9]

Hulosa qilib aytganda hozirgi zamonda TRIZ (IMEN) usullaridan foydalanish barchaning diqqat markazida. Bunga misol qilib yuqorida keltirilgan buyuk mutafakkirlarni fikrlarini keltirishimiz mumkin. Mutafakkirlarning ilmiy qarashlaridan ko'rinib turibdiki, mavzu hozirgi kunda dolzarb hisoblanadi va barchaning qiziqishlarini, e'tiborini qozonmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Altshuller, G. S. (1984). "Tvorcheskaya izobretatelskaya zadacha". Moskva: Nauka.
2. Muminova, N. (2019). "Bolalar badiiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi". Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Vygotsky, L. S. (1986). "Thought and Language". Cambridge: MIT Press.
4. Torrance, E. P. (1995). "Creativity and Thinking Skills". New York: Prentice Hall.
5. Runco, M. A. & Jaeger, G. J. (2012). "The Standard Definition of Creativity". Creativity Research Journal.
6. **G'aniyeva, M. (2021).** Boshlang'ich sinf darslarida TRIZ (ixtirochi masalalarni hal qilish nazariyasi) dasturini qo'llashning samarali usullari. *Scientific Progress*, 2(5), 108-112. renessans-edu.uz+2api.scienceweb.uz+2tadqiqot.uz+2

⁷⁷ lib.cspu.uz

⁸ lib.cspu.uz

7. **Mavlyanova, R., & Raxmankulova, N. (2013).** Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya. Toshkent: Voris-nashriyot.
api.scienceweb.uz+2renessans-edu.uz+2tadqiqot.uz+2
8. **Mavlyanova, R. A. (2021).** Umumiy pedagogika. Toshkent: JDPU.
jdpu.uz+1arm.uzmmsi.uz+1
9. **Ernazarova, G. O., Yakubova, M. Y., & Oblaqulov, Sh. D. (2022).** "Kreativ pedagogika asoslari" o'quv qo'llanmasi renessans-edu.uz
10. **Eraliyeva Zamira Rasuljonovna. (2024).** IN MTT'S PREPARATORY GROUPS FOR SCHOOL, CHILDREN ARE TAUGHT TO THINK LOGICALLY AND TO FIND SOLUTIONS IN CONTROVERSIAL SITUATIONS AND ARTISTIC SPEECH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(6), 34–38. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/3412>
11. **Eraliyeva Zamira Rasuljonovna, and Djo'rayeva Dildoraxon Rahmonaliyevna.** "BOLALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA AYRIM DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI". QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, vol. 9, no. 9, Dec. 2023, pp. 184-6, doi:10.54613/ku.v9i9.866.
12. **Zamira Rasuljonovna Eraliyeva.(2024).** MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR INTELEKTINI VA KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Involta Innovatsion Scientific Journal, 3(12), 7-14 from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/837>
13. **Z. R. Eraliyeva. (2024).** ERTAKLARNING KOGNITIV-SEMANTIK XUSUSIYATLARI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(6), 25–28. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/3410>
14. **Юлдашева, Д. М., & Эралиева, З. Р. (2023).** "БОЛАЛИК" КОНЦЕПТИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ. Research Focus, 2(2), 226-228.
15. **Yuldasheva Dilafroz, Jabborova Marifatxon, Eraliyeva Zamira Rasuljonovna, & Maziayeva Muqaddasxon (2022).** MAKTABGACHA TA'LIMGA YANGICHA YONDASHUV. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2 (Special Issue 3), 121-125.
16. **Eraliyeva, Z. (2023).** MTT NING MAKTABGA TAYYORLOV GURUHLARIDA BOLALARNI MANTIQUIY FIKRLASH VA BAHS MUNOZARALI VAZIYATLARDA YECHIM TOPISHGA VA BADIY NUTQQA O'RGATISH. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(18). извлечено от <https://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/19>
17. edu.utu-ranch.uz
18. nauchniyimpuls.ru+1uniwork.buxdu.uz+1

19. nauchniyimpuls.ru
20. portal.guldu.uz+1uniwork.buxdu.uz+1
21. nauchniyimpuls.ru+2renessans-edu.uz+2uniwork.buxdu.uz+2
22. azkurs.org+1renessans-edu.uz+1
23. lib.cspu.uz